

Koštuřík, Pavel; Lorencová, Anna

Kostrový hrob H11 kultury s lineární keramikou z neolitického sídliště u Těšetic-Kyjovic, okr. Znojmo

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1989-1990, vol. 38-39, iss. E34-35, pp. 103-126

ISBN 80-210-0167-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109509>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

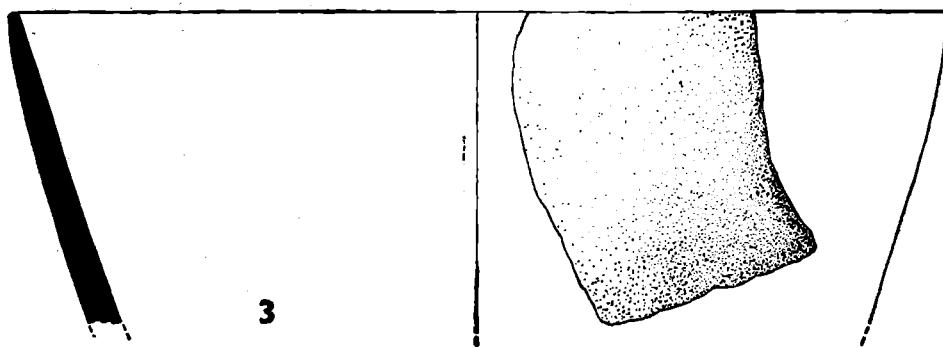
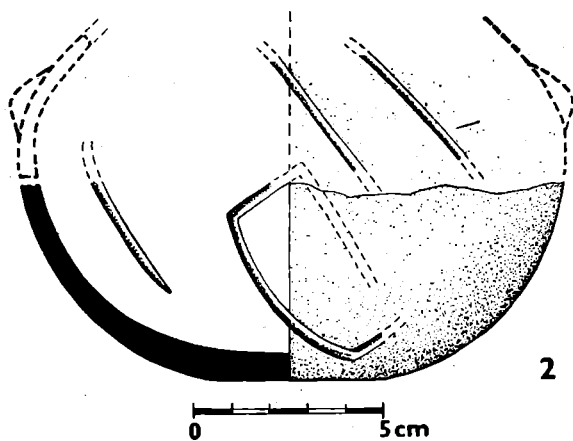
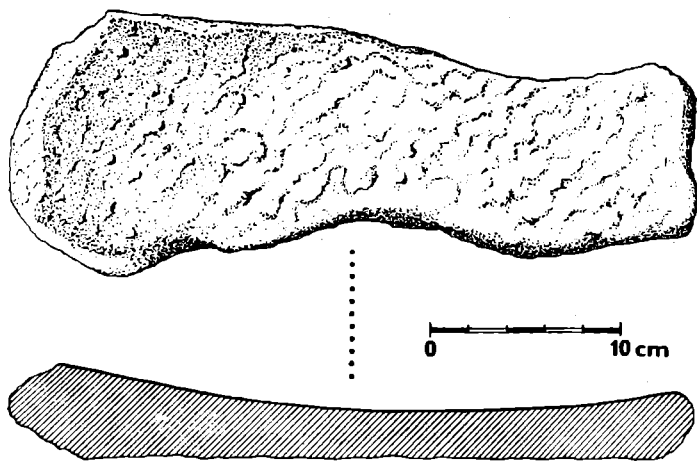
PAVEL KOSTURÍK—ANNA LORENCOVÁ

**KOSTROVÝ HROB H 11 KULTURY
S LINEÁRNÍ KERAMIKOU
Z NEOLITICKÉHO SÍDLIŠTĚ
U TĚŠETIC-KYJOVIC, OKR. ZNOJMO**

ROZBOR NÁLEZU A ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Při terénním výzkumu sektoru A1 byl v roce 1986 nalezen ve čtvrcích 10c a 11c kostrový hrob. Po odebrání hnědé nadložní vrstvy mocné 30 cm se vyrýsovala nepravidelně oválná hrobová jáma ležící ve směru ZS—VJ. Její odlišení od sprašového podloží bylo nápadné. Rozměry: max. délka 130 cm, max. šířka 65 cm a max. hloubka 20 cm od povrchu sprašového podloží. Při vybírání hrobové jámy nebylo pozorováno žádné zvrstvení a druhotné zásahy. Rovněž se nezjistila příměs mazanice či jiného archeologického materiálu z okolí. Dno hrobové jámy bylo rovné bez jakýchkoliv sklípkovitých zahloubenin. Po vypreparování skeletu možno konstatovat, že nebožtík ležel na dně hrobové jámy v přirozených souvislostech, neporušený sekundárními zásahy. Do hrobu byl uložen ve skrčené poloze, na levý bok, orientovaný podélnou osou trupu ve směru ZS — VJ, obličejem k SV. Hlavu měl mírně zakloněnou, horní končetiny skrčené před hrudníkem, pravou více než levou. Pravá ruka dosahovala výše než levá (tab. V:2). Pravý loket s předloktím a rukou byly odtaženy od těla, předloktí bylo zakryto kamennou podložkou položenou rovnoběžně s podélnou osou trupu. Dolní končetiny zemřelého byly jen mírně ohnuty v kloubech kýčelních, ale naopak silně skrčeny v kolenu. Přitom pravé koleno leželo výše (směrem kraniálním) než levé. Levá noha byla v plantární flexi (tj. napjatá), pravá noha zaujímal normální polohu jako při chůzi.

U levé ruky se nacházela kamenná podložka, která částečně ruku posunula, a stála na úzké hraně delší strany (tab. V:2, VI:2; obr. 1:1). Byla zhotovena podle určení A. Přichystala z hrubozrné biotitické ruly, která pochází z blízkého okolí lokality. Rozměry: d 360, š 145. Kromě podložky se našly u kostry keramické fragmenty, z nichž se dala zrekonstruovat kónická hluboká mísa bez výzdoby. Její průměr okraje dosahuje 245 mm. Měla šedočernou barvu a hladký povrch (obr. 1:3). Poblíž podložky se

Obr. 1. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Inventář hrobu H₁₁.

rovněž nalezlo několik keramických zlomků, ze kterých se podařilo v laboratoři částečně slepit a kresebně sestavit polokulovitou nádobku (obr. 1:2). Má světle hnědou barvu a byla zhotovena z poměrně jemné keramické hmoty. Zdobí ji menší výčnělek na plecích a na těle jsou částečně dochovány hlubší žlábky, z nichž byla vytvořena dnes již těžko představitelná výzdoba. Popisované keramické fragmenty ležely u kostry mezi podložkou a loktem pravé ruky.

Podle charakteristické výbavy hrobu můžeme tento nález datovat do období kultury s lineární keramikou. Především podle nálezu keramických zlomků, jejich celkové stavby a výzdoby. Je to hlavně nález polokulovité nádoby (obr. 1:2), který nese plastickou a vhloubenou výzdobu, podle níž je příslušnost ke kultuře s lineární keramikou nesporná. Jednoznačné zařazení v rámci třídění kultury s lineární keramikou, které vytvořil R. TICHÝ (1962), postrádá větší množství průkazného keramického materiálu. Snad na základě výzdoby na nádobce zobrazené na obr. 1:2 lze připustit zařazení kostrového hrobu H 11 z Těšetic-Kyjovic do starší fáze podle třídění R. Tichého (1962, 290). Zajímavý nález představuje podložka, která ležela poblíž levé ruky a stála na úzké hraně delší strany (obr. 1:1; tab. V:2, VI:2). Z neolitických hrobů známe její přítomnost v několika případech i z období kultury s vypíchanou keramikou (KAZDOVÁ—LORENCOVÁ 1985, 10,13—14). Kamenná podložka byla prozatím zjištěna v hrobě kultury s lineární keramikou na Moravě v Mistříně (STEKLÁ 1956, 707); z Boskovštejna (STEKLÁ 1956, 706) a Moravského Krumlova (STEKLÁ 1956, 707) jsou uváděny nálezy drtidel. Nálezy těchto artefaktů jak v hrobech kultury s lineární, tak i vypíchanou keramikou signalizují existenci a význam nám blíže neznámých kultů, projevujících se ukládáním zemědělského nářadí k zemřelým příslušníkům obcí, kteří i po smrti byli vybaveni předměty na úpravu obilí, jako hlavní složky potravy v neolitu.

Problematikou pohřebního ritu u nejstarší neolitické kultury na Moravě se již zabývalo několik badatelů. O první podrobnější soupis hrobů kultury s lineární keramikou se pokusil v období druhé světové války J. Skutil (1941, 21—37), nepočítáme-li soupisovou práci I. L. Červinky zaměřenou podstatně šířeji (ČERVINKA 1908). Pokus J. Skutila byl zdařilý a jeho studie obsáhla dosud známé nálezy pohřbů nejstarších nositelů kultury s lineární keramikou na Moravě a autor rovněž vyobrazil některé nálezy z prozkoumaných hrobů, především keramiku a ozdoby. Jeho soupis se stal podkladem pro práci M. Steklé (1956), která svoji studii koncipovala mnohem šířeji a shromáždila v ní i doklady o hrobových nálezech z období kultury s lineární a vypíchanou keramikou na území Čech, Moravy a Slovenska, s případnými analogiemi z nejbližšího sousedství.

J. Skutil nejenom podal soupis lokalit s výskytem hrobů nejstarší neolitické kultury, nýbrž se věnoval i nejstarším zprávám o hrobech nositelů kultury s lineární keramikou. Především to byly údaje F. Černého o nálezech hrobů na katastru tehdejších Zábrdovic (SKUTIL 1941, 21—23).

Lokalita	počet pohřbů	pohřebiště	hroby ze sídliště	ojedinělé hroby	problematické nálezy
Běhařovice	1	—	—	X	—
Blatnice	6	—	—	—	X
Blučina	6	X	—	X	—
Bohutice	1	—	—	X	—
Boskovštejn	?	—	X	—	—
Bojanovice	?	—	—	X	—
Brno-Komín	4	—	X	—	—
Brno-Židenice	?	—	—	—	X
Hl. Mašůvky	1	—	—	X	—
Horákov	1?	—	X	—	—
Hor. Otaslavice	1	—	—	X	—
Ivančice	1	—	—	—	X
Marefy	1	—	—	X	—
Mikulov	3	—	X	—	—
Mistřín	2?	—	—	X	—
Mohelnice	?	—	X	—	—
Mor. Krumlov	2+?	X	—	—	—
Nová Ves	1	—	—	—	X
Ostopovice	?	—	—	X	—
Padochov	4	X	—	—	—
Prštice	1	—	—	X	—
Předmostí	3	—	X	—	X
Rybníky	3?	X	—	—	—
Vedrovice	26?	X	X	—	—
Velařice	1	—	X	—	—
Viničné-Lýsky	1	—	X	—	—
Celkem 26	70+?	5	9	10	5

Bez povšimnutí nezůstaly ani zprávy J. Kniese, F. Koudelky a jiných badatelů, kteří jsou přímo uváděni u jednotlivých lokalit. Nepřesná je ovšem Skutilova interpretace hrobových nálezů z Padochova, kde prozkoumal čtyři hroby V. Gross (1933), ale J. Skutil uvádí pouze dva (SKUTIL 1941, 34—35). Též zpráva o nálezech z Mistřína se ve srovnání s údaji M. Steklé různí (SKUTIL 1941, 35—36; STEKLÁ 1956, 707).

Významné doplňky k hrobům z období kultury s lineární keramikou učinil rovněž R. Tichý (1962, 260—264), který jednak doplnil některé údaje k hrobovým nálezům, jednak sám objevil fragmenty lidských kostí z Maref mezi zlomky keramiky v brněnském Moravském muzeu a poukázal na hrob z Bojanovic (TICHÝ 1962, 262). Velmi pravděpodobná je i jeho interpretace nálezu tří nádobek, rohovcové čepele a kamene ve tvaru jehlance. Tento celek R. Tichý pokládá za hrob a domnívá se, že kostra se zřejmě nedochovala (TICHÝ 1962, 262—263). Podnětné jsou i jeho postřehy k hrobovým nálezům, které učinil F. Černý ve Vedrovičích, jejichž chronologické zařazení není dodnes jednoznačné (TICHÝ 1962, 260). Ve své studii uvádí z Moravy 23 lokalit s více než 40 hroby kultury s lineární keramikou.

Hrobové nálezy kultury s lineární keramikou na území Znojemska shrnul V. Podborský a V. Vildomec (1972, 47, 142—232). Podali soupis lokalit s využitím zpráv jak J. Skutila (1941), tak i M. Steklé (1956) a doplnili z odborné literatury nové údaje. Nutno konstatovat, že právě ze Znojemska známe v současné době nejvíce hrobů nositelů kultury s lineární keramikou a též z této oblasti pocházejí důkazy o existenci pohřebišť (Vedrovic, Moravský Krumlov a Rybníky). Prozatím nejvíce jsme informováni o pohřebišti u Vedrovic, které prozkoumal V. Ondruš. V budoucnu můžeme očekávat, že na katastru této obce to nebude pohřebiště ojedinelé.

MORAVSKÉ HROBY KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU

Zabýváme-li se hrobovými nálezy naší nejstarší neolitické kultury na Moravě zjišťujeme:

1. Nositelé kultury s lineární keramikou pohřbívali své zemřelé na pohřebištích, která se nacházela nedaleko osady, jak to bezpečně prokázal V. Ondruš ve Vedrovicích a před ním i jiní badatelé (SKUTIL 1941, 21—29). Dokonce je velmi pravděpodobné, že na katastru Vedrovic můžeme předpokládat pohřebiště několik. K největším patří v poloze „Široká u lesa“ — JZ obce, odkud již v poslední čtvrtině minulého století jsou známé údaje o hrobech a jejich výbavě (SKUTIL 1941, 23); další nálezy učinil od r. 1975 V. Ondruš, který během několika let prozkoumal celé pohřebiště. Další pohřebiště existovalo zřejmě v místech bývalé Winklerovy cihelny, v trati „Za dvorem“, jižně obce, po pravé straně silnice vedoucí od Moravského Krumlova do Vedrovic. Na počátku našeho století prokopali F. Černý několik hrobů a některé z nich lze podle popisu řadit do kultury s lineární keramikou, jiné snad až do kultury s moravskou malovanou keramikou (SKUTIL 1941, 21—23; STEKLÁ 1956; TICHÝ 1962, 260; ONDRUŠ 1972, 30). Z druhé čtvrtiny našeho století pocházejí hrobové nálezy z tratě „u kostela“, kde byly prozkoumány nejméně tři hroby, které by rovněž mohly být součástí pohřebiště. Bohužel zprávy o nich jsou velmi kusé (SKUTIL 1941, 28; ONDRUŠ 1972, 30). Z osmdesátých let minulého století máme rovněž doklady o zničených hrobech z katastru Moravského Krumlova (SKUTIL 1941, 29—33; STEKLÁ 1956), které mohly pocházet z pohřebiště. Bohužel nálezy nebyly podrobně publikovány a pouze zmínka I. L. Červinky (1908, 20) dosvědčuje nález hrobů z území tehdejšího cukrovaru. Tyto a další okolnosti nasvědčují skutečnosti, že v katastru Moravského Krumlova došlo ke zničení pohřebiště, z něhož se dochovaly pouze některé přídatné předměty. Mezi hroby z pohřebiště počítáme i nálezy z Rybníků, ležících nedaleko Moravského Krumlova. Zásluhou J. Kaufmana se zachránily v poloze „na Dílech“ tři hroby patřící nositelům kultury s lineární keramikou. Lokalita se nachází v pískovišti v těsné blízkosti obce. Jeden hrob patřil podle revizního

Lokalita	počet jedinců	pohlaví	orientace a poloha	nálezy	zvláštnosti
Blučina	1	?	na zádech	BI	celý trojhrob zasypán červeným barvivem
Blučina	3	M	na zádech	paroh a Š	
		Z	Sk na PB	ŠI	zničené hroby
		D	?	Š,K	
Mor. Krumlov	?	?	?	K	
Mor. Krumlov	1	?	JV-SZ,Sk	Š,PD,K	
Mor. Krumlov	1	?	?		
Padochov	1	?	JV-SZ	K,ŠI	barvivo
Padochov	1	?	V-Z,Sk,LB	BI,KI,K	
Padochov	1	?	S-J,Sk,LB	BI	
Padochov	1	?	Sk,LB	BI	
Rybnfský	1	Z	?	K	hlava v červeném barvivo
Rybnfský	1	M	Sk,LB	K,BI	
Rybnfský	1	?	Sk,LB	BI	
Vedrovice „u kostela“	3	?	?	K,BI	
Vedrovice „Za dvorem“	10	?	?	?	z toho jeden dvojhrob
Vedrovice „Široká u lesa“	12?	?	?	?	

antropologického ověření ženě a ne dítěti, jak bylo dříve publikováno (KAUFMAN 1954, 12; TICHÝ 1960, 20; STLOUKAL 1960, 21). Z druhého hrobu se nakonec získala pouze lebka s několika obratli, neboť zbývající část skeletu se nedochovala v důsledku stržení stěny v pískovně při dokumentaci vypreparované kostry (KAUFMAN 1954, 12—13; TICHÝ 1960, 20). Třetí hrob byl odkryt v téže trati počátkem května 1953 (KAUFMAN 1954, 13). Z kostrového pohřebiště pocházejí rovněž čtyři hroby zachráněné a publikované V. Grosseem z Padochova. Zachránil je v třicátých letech našeho století při úpravách sokolského areálu (GROSS 1933; SKUTIL 1941, 35; STEKLÁ 1956, 707). Pohřebiště kultury s lineární keramikou se snad nacházelo i v poloze „Nivky“ u Blučiny, kde v roce 1945 našel J. Dezort kostrový hrob a v témže roce dokonce trojhrob, v němž byl pohřben muž, žena a dítě (STEKLÁ 1956, 706; DEZORT 1963).

Následující tři tabulky zachycují zjištěnou situaci při výzkumu jednotlivých hrobů s udáním informace o pohřbu a výbavě hrobu. Při sestavování tabulek bylo použito těchto zkratk: BI broušená industrie, D dítě, K keramika, KI kostěná industrie, LB levý bok, M muž, PB pravý bok, PD podložka či drtidlo, Sk skrčená poloha, Š šperk, ŠI štípaná industrie, Ž žena.

2. Dále známe jednotlivé hroby ze sídlišť, kde byli mrtví pochováni v sídlištních objektech. Nejvíce takových pohřbů máme dochováno z Ved-

rovic, z tratě „Široké u. lesa“, odkud V. Ondruš (1972, 30—35) uvádí pět kostrových pohřbů dětí, které byly pochovány ve stavebních jámách poblíž domů kulové konstrukce. K hrobům ze sídliště ve Vedrovicích bude s největší pravděpodobností patřit i kostrový hrob nalezený na poli M. Hykla v r. 1952, stejně jako další hroby zjištěné V. Ondrušem v této trati (ONDRUŠ 1972, 27—30; 1975—1976, 133). Další doklady pohřbených jedinců v sídlištních objektech známe z Boskovštejna (STEKLÁ 1956, 706; PODBORSKÝ—VILDOMEČ 1972, 152), tři kostry dospělých jedinců a jedna dětská pocházejí ze sídlištního objektu z Brna-Komína (STEKLÁ 1956, 706) a podle J. Páleníkové byly zjištěny části lidské kostry v sídlištní jámě ve Velaticích (STEKLÁ 1956, 707). Z Horákova se uvádějí nálezy dvou stehenních kostí s další výbavou přímo ze stěny sídlištní jámy (STEKLÁ 1956, 706). Ze sídlištního objektu poblíž Mikulova jsou známe tři kostrové pohřby ze středního období kultury s lineární keramikou (UNGER 1971, 12; 1974, 54—56). Zajímavý nález objevil R. Tichý na sídlišti kultury s lineární keramikou v Mohelnici, kde ve výběžku sídlištního objektu byly v roce 1960 vyzvednuty tři celé nádoby s dalším inventářem. Tento celek pokládá R. Tichý za hrob, z něhož se nedochovala kostra vlivem půdních podmínek (TICHÝ 1962, 262—263). Ze záchranovacího výzkumu z Předmostí u Přerova uvádí M. Jašková nálezy lidských kostí ve dvou sídlištních jámách a datuje je podle keramiky do mladších fází kultury s lineární keramikou (JAŠKOVÁ 1972, 28). K pohřbům na sídlišti stejného stáří patří i rozrušený kostrový hrob z Viničné-Lýsek zjištěný M. Jaškovou v roce 1954 (JAŠKOVÁ 1970, 9).

Lokalita	počet jedinců	pohlaví	orientace a poloha	nálezy
Boskovštejn	?	?	?	K, ŠI, PD, kámen
Brno-Komín	4	D+?	?	K
Horákov	1?	?	?	K, kančí kel
Mikulov	3	D	SSZ-JJV, Sk, PB	K
		D	SSV-JJZ, Sk, LB	K
		D	S-J, Sk, LB	K, mazanice
Předmostí	1	?	?	K, ŠI
Předmostí	1	D	SZ-JV, Sk, LB	Š, ŠI, K
Vedrovice	1	D	hlava k VJV, Sk, LB	K
Vedrovice	1	D	hlava k SV, Sk, LB	KI
Vedrovice	1	D	hlava k Z, Sk, LB	—
Vedrovice	1	D	hlava k JV, Sk, PB	—
Vedrovice	1	D	hlava k SZ, Sk, PB	—
Vedrovice	1	?	?	—
Velatice	1	?	?	K
Viničná-Lýsky	1	?	?	K

3. Ojedinelé hroby, kde nelze jednoznačně rozhodnout, zda jsou to hroby ze sídlišť či představují nálezy z nezkoumaných pohřebišť. Údajně z roku 1900 je registrován hrob z Běhařovic (ČERVINKA 1908, 20). Další, podobného druhu, byly objeveny při výstavbě objektů JZD. Jsou to ná-

lezy z Blučiny (DEZORT 1963, 11) a z Bohutic (PODBORSKÝ—VILDOMEC 1972, 150). F. Vildomec prokopal ojedinělý hrob v Hlubokých Mašůvkách, kde dokonce zjistil na lebce pohřbeného nezahojenou trepanaci (STEKLÁ 1956, 706) a v Bojanovicích (TICHÝ 1962, 260, 262). Kusé zprávy o kostrových pohřbech z nejstaršího neolitu se týkají Horních Otaslavic (SKUTIL 1941, 37; STEKLÁ 1956, 706) a Maref, kde našel R. Tichý mezi keramickými fragmenty ze sídliště zlomky lidské lebky a spodní čelisti (TICHÝ 1962, 260). Nepřesné jsou zprávy o hrobech z Mistřína, kde se od sebe odlišují údaje J. Skutila (1941, 35—36) a M. Steklé (1956, 707). Prozatím je zařazujeme do kategorie ojedinělých hrobů. Údajně z hrobu pochází keramický materiál s charakteristickou výzdobou z Ostopovic (STEKLÁ 1956, 707) a Prštice, kde podle Páleníkové ležela u skrčené kostry keramika, rudka (hematit) a snad i spondylové korále (SKUTIL 1941, 35; STEKLÁ 1956, 707).

Lokalita	počet jedinců	pohlaví	orientace a poloha	nálezy
Běhařovice	1	?	?	K
Blučina	2	?	?	K, BI
Bohutice	1	?	?	—
Bojanovice	?	?	?	K
Hl. Mašůvky	1	?	Sk	K
H. Otaslavice	1	?	?	K
Marefy	1	?	?	K
Mistřín	1	?	Sk	K, BI, Š, ŠI, PD
Mistřín	1	?	?	K, BI
Ostopovice	?	?	?	K
Prštice	1	?	Sk	K, Š, barvivo

4. Problematické nálezy. K nim patří šest skrčených koster z Blatnice, které dnes již nejsou blíže identifikovatelné (STEKLÁ 1956, 706). Do této kategorie patří i hroby z Brna-Židenic (SKUTIL 1941, 37; STEKLÁ 1956, 708), Ivančic (STEKLÁ 1956, 706), z Nové Vsi u Oslavan (SKUTIL 1941, 36; STEKLÁ 1956, 707) a z Předmostí u Přerova (SKUTIL 1941, 36). Kromě nálezu z Brna-Židenic existují z těchto lokalit pozůstatky koster, ale chybí průkazný archeologický materiál k datování.

Lokalita	počet jedinců	pohlaví	orientace a poloha	nálezy
Blatnice	6	?	Sk	K, ŠI
Brno-Židenice	?	?	?	S
Ivančice	1	?	SV-JZ, Sk, PB	?
Nová Ves	1	?	Sk, LB	?
Předmostí	1	?	Z-V, Sk, PB	?

Antropologické vyhodnocení

Nález pozůstatků nositele kultury s lineární keramikou je na neolitic-kém sídlišti v Těšeticích-Kyjovicích prvním tohoto druhu. I v rámci Moravy jde o nález ojedinělý, neboť z nejstaršího období neolitu „...ist. bisher nur ein einziger Fund bekannt, und zwar der Schädel aus Rybníky...“ (STLOUKAL 1974, 417). Archeologické nálezy jsou četnější, a proto studie zabývající se tímto obdobím neolitu jsou orientovány především směrem společenskovedním. Avšak substrátem, nositelem a také dynamickým činitelem uvnitř společenského dění uvedeného období je tehdejší člověk; a my — vzhledem k řídkým nálezům jeho přímých pozůstatků — nemáme konkrétních podkladů k rekonstrukci jeho biologického stavu a jeho vývoje, ani k propojování interdisciplinárních archeologickoantropologických závěrů o společenskobiologickém dění tehdejší doby na Moravě. Tato situace si proto vyžaduje zpracování každého ojedinělého nálezu z této doby — což je důvod, proč se nálezem z Těšetic-Kyjovic podrobně zabýváme.

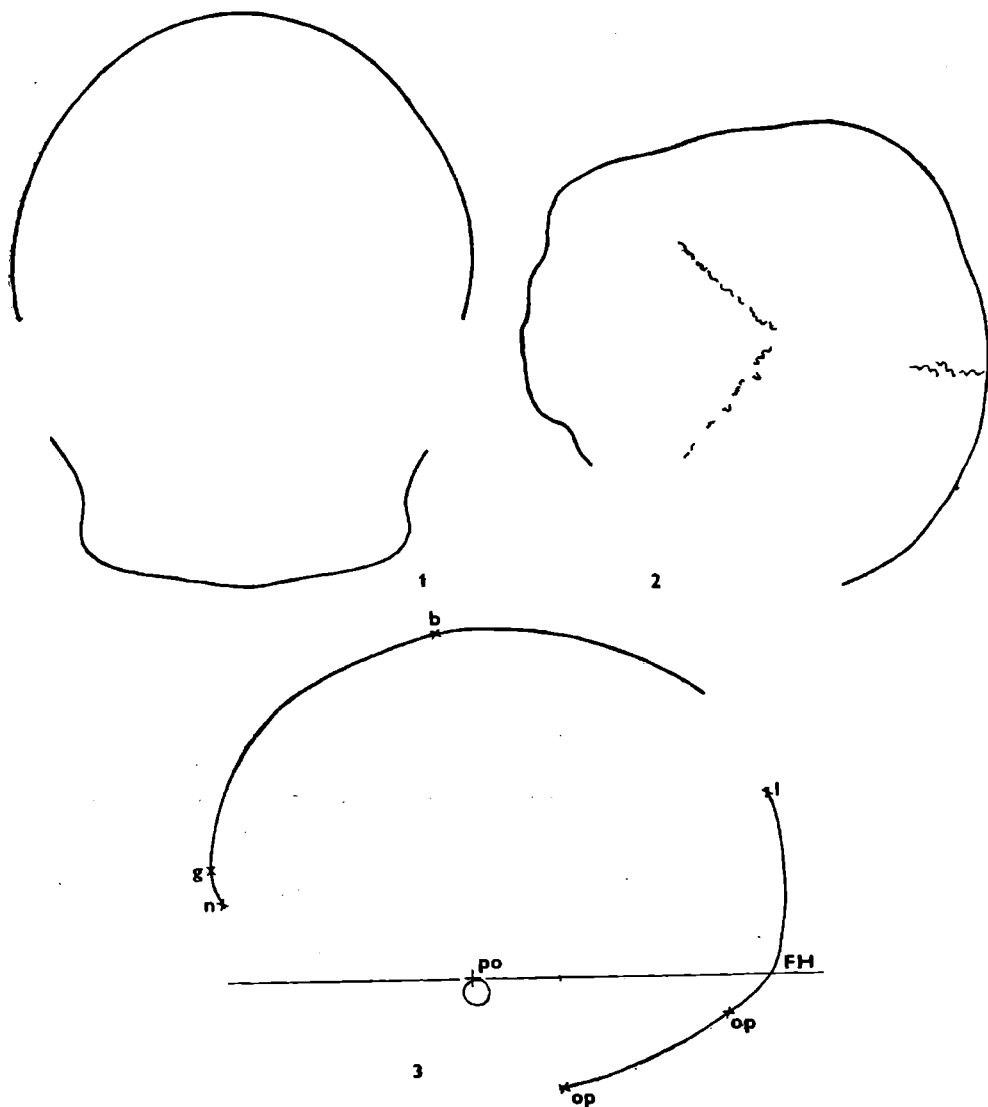
Podle náleзовé zprávy obsahoval hrob kostrové pozůstatky jednoho jedince. Jejich anatomické uspořádání svědčilo, že tělo zemřelého bylo do hrobu uloženo ve skrčené poloze, na levý bok (tab. V:2). Vlivem půdních poměrů a tlakem nadloží byly všechny součásti skeletu poškozeny a špatně zachovány, zejména pak kosti krátké a ploché a epifyzy dlouhých kostí končetin byly téměř rozrušeny. Povrch dochovalých kostí byl arodován a zbarven žlutohnědě.

Při antropologickém vyšetření studovaných kostrových pozůstatků jsme postupovali podle návodů uvedených v učebnicích Martina a Sallera (1956) a Oliviera (1960); podle nich jsme také na základě měrných znaků vypočítali indexy. Pokud jsme se řídili jiným postupem, je to u příslušného znaku uvedeno. Pohlaví a věk jedince jsme určovali podle mezinárodních konvencí obsažených v „Empfehlungen für die Alters — und Geschlechtsdiagnose am Skelett“ (1979).

Jak z uvedeného vyplývá, nemohou nám výsledky antropologického vyšetření poskytnout komplexní obraz o těch fyzických vlastnostech, které jsou rozvojem skeletu a jeho vytvořením podmíněny. Naše poznatky zůstanou i nadále zlomkovité.

Lebka s dolní čelistí (poškozená v mozkovně i obličejovém skeletu) je drobná, lehká, spíše gracilní, z anatomického hlediska normální stavby.

Mozkovna je lehce postmortálně deformovaná, deformace však nezastírá její obecný tvar. Kapacita mozková dosahuje (podle interrasové formule na podkladě výšky aurikulární) 1333,8 cm³; podle Sarasina jde tedy o jedince aristenkránního. V absolutních rozměrech je mozkovna dlouhá, středně široká až široká a středně vysoká (v. po-b), indexy z těchto mír zjištěné ji charakterizují jako lebku brachykránní s tendencí k mesokranii (dolní hranice mesokranie), ortokránní s tendencí k chamaekranii a tapeinokránní. Čelní odstavec je vzhledem k největší šířce mozkovny metriometopní s tendencí k eurymetopii, partie týlní je podle parietookcipitálního indexu středně široká až užší. Tyto horizontální

Obr. 2. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Lebka z hrobu H₁₁. 1 — norma verticalis.
2 — norma occipitalis. 3 — norma lateralis.

proporce mozkovny dobře vyjadřuje její obrys v normě verticalis, který je podle Sergiho pentagonální (obr. 2:1). Obrys mozkovny v normě lateralis (obr. 2:3), a to nad linií n-i, představuje silně klenutý oblouk, který maximum klenutí (vertex) dosahuje nad proc. mastoideus. Čelo ustupuje mírně nazad, glabella středně prominuje. Kontura čelního úseku (n-b) mediánsagitálního oblouku (n-o) tvoří středně klenutou křivku (ortotomie), která plynule a pravidelným obloukem přechází k vertexu. Te-

temenní oblouk b-1 je téměř pravidelně zakřiven a středně vyklenut (nad tetivou b-1); slabým lambdovým oploštěním přechází plynule v týl. V týlním úseku (l-o) je mozkovna více vyklenutá než v obou předchozích (ind. 87,7—86,5—81,8); zakřivení oblouku však není pravidelné, maximum vyklenutí jen nad tetivou l-o je v iniu, které je posunuto nad polovinu oblouku. Jednotlivé úseky se na stavbě celého mediánsagitálního oblouku podílejí následně: frontální úsek zaujímá 32,3%, parietální 34,6% a týlní 33,0%. Relativně nejdelší je tedy úsek temenní. Při studiu lebky v normě lateralis nás zajímá stavba záhlaví. Podle délkového indexu záhlaví (56,2), který má podstatně vyšší hodnotu než je hodnota diskriminační (48), je studována lebka longiokcipitální, to znamená s dlouhým záhlavím. Takovéto záhlaví je typické pro lebky dolichokranní. Je provázeno dlouhými kostmi temenními, opisthokraniem ležícím nad iniem v nevelké vzdálenosti od lambdy a největší délkou lebeční směřující horizontálně až vzhůru.

Až na lebeční tvar v normě verticalis a jen poněkud snížené inion naše lebka těmto kritériím vyhovuje. Její stavbu lze tedy považovat za dolichoidní, což podporuje i hodnota indexu projekční délky záhlaví (97:180=53,8).

Obrys mozkovny v normě occipitalis (obr. 2:2) tvoří nízký, zaobleně střešovitý oblouk. Ten přechází na dobře vytvořená a vysoko položená tubera parietalia: zde je obrysová křivka intenzivněji zakřivena. Postranní stěny mozkovny v obrysu jsou téměř ploché a sbíhají se k lebeční bázi. Procc. mastoidei směřují zřetelně dovnitř. Největší šířka lebeční je uložena mezi hrboly temenními.

Norma facialis: čelo je nízké, dle transversálního indexu frontálního intermediární. Hrboly čelní jsou dobře vytvořeny, nadočnicové oblouky lehce zdůrazněny.

Skelet obličeje je podle absolutních rozměrů malý. Je nízký a široký (s tendencí ke kategorii šířek středních), chamaeprosopní. Horní obličej je středně vysoký, podle indexu mesenní s tendencí k euryenii. Pokud jde o horizontální proporce obličeje: vzhledem k čelu i k šířce úhlů dolní čelisti je obličej v jármech široký. Čelo — podle indexu jugofrontálního — je středně široké, dolní čelist — podle indexu jugo-*mandibulárního* — úzká. Je úzká i vzhledem k čelu, jak svědčí Škerljův index fronto-*mandibulárního*, jehož hodnota leží v kategorii lebek leptomandibulárních (index 90,4).

Očnice. Pravý očníkový vchod je středně velký, v obrysu zaobleně čtyřúhelníkový. Index očníkový svědčí pro mesokonchii.

Krajina nosní má interorbitální šířku a udávající šířka nosního kořene je malá až střední. Také absolutní rozměry nosní — výška a šířka — vykazují menší hodnoty. Nasální index pak svědčí pro mesorrhinii. Dolní okraj aperturae piriformis je dle Hovorky normální — antropinní. V profilu je hřbet nosu rovný a vysoko prominovat z obličeje.

Jármové kosti jsou velmi drobné, nízké (v 18 mm), hladké. Facies malaris je nepatrně vypouklá (zahnutá), což má za následek, že spánkový

výběžek je orientován více frontálně a tím dochází ke značnému vyklenutí jařmových oblouků. Přesto však jsou jařma podle transversálního kraniofaciálního indexu kryptozygická (index 88,9). Jařmový oblouk je krátký, nízký, gracilní, odstupující (nepřiléhající), tuberculum articulare středně vyznačeno, relief na dolním okraji slabý.

Horní čelist je středně vysoká a spíše úzká. Facies anterior je malá, fossa canina hluboká. Frontální výběžek relativně krátký a orientován téměř sagitálně, což se projevuje ve výšce nosního hřbetu. Alveolární výběžek je nižší, středně široký až úzký, subnasální partie horní čelisti je středně vysoká, v profilu šikmo skloněná, prognátní. Profil horního obličej se zdá ortognátní. Patro je středně široké a hluboké, tvar zubního oblouku eliptický.

Vnější reliéf lebeční a stav švů. Reliéf pro úpony svalů je na mozkovně i obličejovém skeletu slabě vytvořen: linea temporalis je patrná jen v krátkém úseku na kosti čelní, reliéf pro úpony svalů na planum nuchale je téměř neznatelný, protub. occ. ext. st. 1 (Broca), crista supramastoidea slabá, proc. mastoideus je úzký, středně dlouhý a zahnutý dovnitř, kosti lícní jsou zevně i na dolním okraji hladké.

Pokud jde o lebeční švy: šev věnčitý a šípový mají normální průběh a členění. Oba jsou v pars bregmatica hladké, v následujícím úseku málo komplikované, věnčitý šev má ve druhém úseku malou vsutou kůstku (na obou stranách). Lambdový šev je široký, značně komplikovaný a obsahuje po obou stranách vsuté kosti větší ($2 \times 1,5$ mm) i malé. Lambdový šev je zcela otevřen, šev sagitální a věnčitý začínají srůstat v tabula interna, zevně jsou otevřeny. Stupeň obliterace: I-1, II-1a, II-3 st. 2; I-3, I-2 st. 1. Ostatní úseky volné.

Dolní čelist je malá, gracilní a lehká; její hmotnost činí 41 g. Celková délka a mezikondylová šířka jsou značné, odpovídající však rozvoji délky lebeční a šířce báze lebeční. Délkošířkový index mandibulární charakterizuje čelist jako dolichognátní s tendencí k mesognatii (kateg. Olivier). Šířka bigoniální je vzhledem k největší šířce obličej malá, hloubka čelisti je střední. Tělo dolní čelisti je v bradě středně vysoké a nazad se silně snižuje, tloušťka těla naopak — směrem nazad vzrůstá. Ilustruje to dobře index výškotloušťkový zjištěný v symfyze, v úrovni foramen ment. a mezi M2 a M3. Báze dolní čelisti je konvexní, houpavá. Alveolární výběžek je nízký — frontální zuby jsou postaveny téměř kolmo. Brada v profilu je pozitivní. Relief bradový je zaoblený, přesto však tuberculum mentale levé je patrné (pravé vyhlazené), protuberantia mentalis je patrná. Obrys brady v normě verticalis tvoří zaoblené „V“. Rameno větve dolní čelisti je nízké, středně široké a značně nazad skloněné; index větve dosahuje vlevo 50,0, vpravo 52,3; pravá větev je tedy relativně kratší než levá. Divergence obou větví vzhůru je markantní. Výběžek svalový je nízký, široký (což svědčí dobrému vývinu m. temporalis) a zevně vyhnutý, výběžek kloubní je stejně vysoký jako svalový. Hlavička dolní čelisti je středně velká, příčně oválná (svědčí pro střední věk). Její podélná osa směřuje markantně dovnitř dolů. Incisura mandibularis je širší a mělká.

Úhel dolní čelisti je tupý, zaoblený, gonia jsou v rovině křídla. Relief pro úpony svalů: spina mentalis není, fossa digastrica velmi mělká, linea mytohyoidea markantní, fovea submandibularis mělká, tuberositas pterygoidea markantní. Linea obliqua na zevní straně vyhlazená. Foramen mentale malé, jednoduché, v úrovni P1-P2. Zubní oblouk je eliptický.

Zuby obsažené v obou čelistech jsou drobné, bez kazů a anomálií v postavení. Zubní sklovina je zažloutlá, zubní kámen nevytvořen. Za života došlo ke ztrátě levé dolní M3, a to následkem rozsáhlejšího zánětlivého procesu, po němž zůstala prostorná dutina v krajině M3. Pravá třetí dolní stolička chybí, protože je buď retinovaná nebo nebyla založena. Jugální zuby tvoří descendentní serii, a to v obou čelistech. Horní M3 jsou oproti M2 a M1 markantně menší — jak je to obvyklé i u současného člověka. Usura zubů je silná; u zubů frontálních, které jsou ubroušeny horizontálně, je v celé žvýkací ploše dentin obnažen a usura 2—3 mm nad krček. U zubů jugálních, které jsou zbroušeny šikmo dolů zevně jsou při linguální straně dosud zachovány větší či menší ostrůvky dentinu. Laterálně jsou však tyto zuby zbroušeny téměř ke krčku. Způsob zbroušení frontálních zubů (horizontální) nasvědčuje, že skus jedince byl klešťovitý.

Rozměry a indexy lebeční (podle Martina a Sallera 1956)

Mozkovna

1	největší délka	180,0
2	délka g-i	176,0
2a	délka n-i	173,0
8	největší šířka mozkovny eu-eu	145,0
9	nejmenší šířka čela ft-ft	99,5
10	největší šířka čela co-co	116,5
12	největší šířka záhlaví	104,0
20	výška aurikulo-bregmatická po-b	106,0
22	výška kalvy nad linií n-i	99,5
22a	výška kalvy nad linií g-i	96,5
	výška proc. mast.	P 24,0
25	mediánsagitální oblouk n-o	375,5
25a	mediánsagitální oblouk n-i	311,5
26	mediánsagitální oblouk n-b	121,5
27	mediánsagitální oblouk b-l	130,0
28	mediánsagitální oblouk l-o	124,0
29	mediánsagitální vzdálenost n-b	106,5
30	mediánsagitální vzdálenost b-l	112,5
31	mediánsagitální vzdálenost l-o	101,5
38d	lebeční kapacita C ₁ (po-b)	1 333,8

Obličejový skelet

45	šířka obličejové bitygomatické zy-zy	129,0
47	morfologická výška obličejové n-gn	98,5
48	výška horního obličejové n-pr	65,0
48(4)	výška lícní kosti	P 18,5
49	šířka kořene nosu la-la	21,0

51	šířka orbíty mf-ek	P	39,0
52	výška orbíty	P	31,5
54	šířka aperturæ piriformis		22,5
55	výška nosní n-ns		45,5
61	šířka horní čelisti ekm-ekm		56,0
63	šířka patra em-em		38,0
64	výška patra		13,5

Dolní čelist

65	bikondylární šířka kdl-kdl		116,5
66	bigoniální šířka go-go		90,0
67	přední šířka (for. ment.-for. ment.)		38,5
68	délka dolní čelisti		71,0
68(1)	délka dolní čelisti		105,0
69	výška v bradě id-gn		30,5
69(1)	výška corpus mand. (for. ment.)	L	31,0
		P	30,0
69(2)	výška corpus mand. mezi P ₁ a P ₂	L	31,0
		P	30,0
69(x)	výška corpus mandibulæ mezi M ₂ a M ₃ (Olivier)	L	22,0
		P	22,0
69(3)	tloušťka corpus mand. (for. ment.)	L	10,0
		P	10,5
69(xx)	tloušťka corpus mand. mezi P ₁ a P ₂	L	10,0
		P	10,5
69(xxx)	tloušťka corpus mand. mezi M ₂ a M ₃	L	14,5
		P	15,0
70	výška ramus. mand. go-kdm	L	57,0
		P	54,5
71	šířka ramus mand.	L	28,5
		P	28,5
71a	nejmenší šířka ramus mand.	L	28,0
		P	28,0

Indexy mozkovny

I 1	ind. cranialis (8:1)	80,6
I 4	ind. délko-výškový aurikulovertikální 20:1	58,9
I 5	ind. šířko-výškový 20:8	73,1
I 5(1)	délko-výškový index kalvy 22a:2	56,5
I 5(2)	délko-výškový index kalvy 22:2a	57,5
I 10	ind. sagit. zakřivení lebky 2a:25a	55,5
I 12	transvers. ind. frontální 9:10	85,4
I 13	transvers. ind. frontoparietální 9:8	68,6
I 14	transvers. ind. parietoockcipitální 12:8	71,7
I 19	ind. frontosagitální 26:25	32,3
I 20	ind. parietosagitální 27:25	34,4
I 21	ind. okcipitosagitální 28:25	33,0
I 22	sagit. ind. frontální 29:26	87,7
I 24	sagit. ind. parietální 30:27	86,5
I 25	sagit. ind. okcipitální 31:28	81,9

Indexy obličejového skeletu

I 38	ind. obličejový (Kollmann) 47:45	76,4
------	----------------------------------	------

I 39	ind. horního obličejce (Kollmann) 48:45		50,4
I 40	ind. jugomandibulární 66:45		69,8
I 42	ind. orbitální 52:51	P	80,8
I 43	ind. nasální 55:54		49,0

Indexy dolní čelisti

I 62	šířkodélkový ind. Thomson 68:65		60,9
------	---------------------------------	--	------

Index mandibulární (Olivier) 68(1):65

			90,1
I 62(1)	výškový ind. dolní čelisti 69(2):69	L	101,6
		P	98,4
I 62(2)	výškový ind. dolní čelisti 69X:69	L	72,1
		P	72,1
I 63	ind. větve dolní čelisti 71:70	L	50,0
		P	52,3
I 64	šířkový ind. dolní čelisti 66:65		77,3
I 66	výško-tloušťkový index corpus mand. 69(3):69(1)	L	72,3
		P	35,0

Indexy lebeční

I 71	transversální ind. kraniofaciální 45:8		89,0
I 73	ind. jugofrontální 9:45		77,1
	ind. frontomandibulární Škerlj 9:66		110,6

Kostru mimolebeční zastupují mimo jiné i obratle. Počet volných obratlů tvořících praesakrální odstavec páteře, nelze uvést, protože se z nich zachovaly jen oblouky tří obratlů hrudních (Th10, Th11, Th12) a následujících dvou bederních (L1, L2). Ty jsou nápadně drobné a vykazují normální anatomickou stavbu. Pokud jde o trnové výběžky obratlů hrudních: jsou krátké, tenké, s koncem destičkovitě ztlustělým, orientované lehce šikmo dolů, u Th12 téměř horizontálně. Typické morfologické projevy v přechodné zóně thorakolumbální jsou zde markantně vyznačeny. Všechny výběžky pak jsou zřetelně vyhnuty doleva. Tvar obrysu otvoru obratlového je kruhový (příčný průměr 1,5 cm). Trnové výběžky obratlů bederních jsou krátké, destičkovité. U všech uvedených obratlových oblouků jsou kloubní plošky na kloubních výběžcích hladké, s ostrými okraji, vůči okolní krajině oblouků ostře vykreslené. Projevy patologických procesů jsme nezjistili.

Kost křížová (značně poškozená) je tvořena šesti obratli, mezi jejichž těly — vyjma dvou kaudálních — percistují velmi úzké intervertebrální štěrby. Mezi S5 a S6 je dobře vytvořena linea transversa. Jak dokazuje vytvoření dorsální strany kosti křížové, vznikla tato varieta v počtu obratlů sakralisací prvního obratle kostrčního (Co1), který je úplně srostlý (včetně cornua coccygea) s S5; o uvedené varietě nemáme u neolitického materiálu zpráv. U současných populací však jde o varietu dosti častou. Podle absolutních rozměrů je kost středně vysoká a středně široká, ale proporcionalitu (tj. index) nelze srovnávat, vzhledem k počtu obratlů.

Nepřihlížíme-li k sakralisovanému Col, je kost křížová krátká a širší, v sagitálním směru značně prohnutá, přičemž maximum prohnutí je posunuto kaudálně na S4. Index zakřivení je 87,0 j., což je hodnota blízká průměru pro koropany (MARTIN—SALLER 1958). Massae laterales jsou hyperbasální a středně široké, pravá fac. auricularis je krátká a široká, sahající kaudálně k dolní hranici S2. Relief na dorsální straně je velmi slabě vytvořen. Crista sacralis mediana nese tři nízké tupé hrbolky, z nichž kaudální představuje jen pouhý malý hrbolček. Crista sacralis intermedia je vyznačena velmi slabě, hiatus sacralis je úzký a sahá kranálně nad bázi S5.

Rozměry a indexy kosti křížové (podle Martina a Sallera 1950)

M 1	oblouková délka	119,5
M 2	přední přímá délka	105,0
	index dolního zakřivení 2:1	87,9

Žebra, z nichž zůstaly jen zlomky, byla nesporně gracilní, markantně zakřivená, s dobře patrnou torsí. Hlavička s krčkem velmi štíhlé, žebra v těle (asi uprostřed délky) nízká až středně vysoká, tenká (4—6 mm), na řezu plochá. Horní okraj úzký, dolní tvoří nízkou, ostrou hranu, sulcus costae středně vytvořen. Tuberculum costae nízké, facies articulares dobře vykreslené, relief pro úpony svalů slabý. První žebro má v obrysu půlkruhový tvar, je poměrně tenké (2—5 mm), široké, drsnatina pro úpon m. scaleni med. středně vytvořena. Kost hrudní se nezachovala.

Ze součástí kostry končetin se zachovaly obě části lopatek, které jsou při horním úhlu opět drobné, se slabým úponovým reliefem. Kloubní jáma pro humerus je vlevo větší než vpravo; je úzká, dlouhá. Její obrys je hruškovitý. V horním okraji lopatky je širší zářez (typ 2 dle Oliviera), okraj zevní (vpravo) nese jen slabý relief pro úpony svalů. Jeho tloušťka je 6,0—5,5—4,5 mm — kaudálně se zmenšuje. Facies ventralis je zřetelně konkávní, na straně dorsální je jemná, drobná spina scapulae (typ 2 dle Vallois). Akromion je úzký, krátký, proc. coracoideus také gracilní.

Rozměry a indexy lopatky (podle Martina a Sallera 1950)

		P	L
M 12	délka cavitas glenoidalis	37,0	38,0
M 13	šířka cavitas glenoidalis	24,0	25,5
	délkošířkový index cavitas glenoidalis	64,8	67,1

Kost klíční odpovídá svou stavbou postkranialnímu skeletu. Pravá je krátká až středně dlouhá, což nasvědčuje malé šířce ramen. Vzhledem k délce humeru je krátká, index klavikulohumerální (ind. 44,2) však leží při horní hranici kategorie (Olivier). Hodnota obvodu středu diafýzy i hodnota délkotloušťkového indexu nasvědčují, že jde o claviculu středně robustní (Slowikov). Střed diafýzy na řezu má oboustranně větší průměr

vertikální než sagitální, což spolu s indexem řezu diafyzy dokazuje oploštění těla, a to na levé kosti výrazněji než na pravé. Sternální konce pravé kosti klíční je markantně rozšířen, konec akromiální je podle indexu zevní šířky klavikuly úzký (Terry). Ve směru vertikálním je středně oploštěn. Zakřivení kosti klíční je v rovině horizontální i vertikální slabé. Relief pro svalové úpony je slabý.

Rozměry a indexy kosti klíční (podle Martina a Sallera 1956)

	P	L
M 1 největší délka	129,5	—
M 4 vertikální průměr středu diafyzy	11,0	10,5
M 5 sagitální průměr středu diafyzy	9,0	9,0
M 6 obvod středu diafyzy	30,0	32,0
šířka akromiálního konce (Terry)	16,0	—
ind. claviculo-humeralis C ₁ :H ₂	44,2	—
ind. délkotloušťkový 6:1	24,7	—
ind. příčného řezu klíční kosti	61,6	65,7
ind. šířky akromiálního konce claviculae	13,9	—

Kost pažní — pravá je krátká, spíše gracilní, s úměrně vytvořenými epifýzami a slabým reliefem pro připojení svalů. Absolutní délka celková i fyziologická jsou malé, nejmenší obvod středu diafyzy vykazuje u obou kostí také nižší hodnotu. Index délkotloušťkový (vpravo) dosvědčuje gracilní stavbu obou kostí. Střed diafyzy na řezu je v obrysu zaobleně čtyřhranný; jeho absolutní rozměry i index řezu diafyzy dokládají, že diafýza humeru je zde oploštělá, přičemž platybrachie je na levém humeru intenzivnější než na humeru pravém. Transversální průměr hlavičky horní epifýzy činí 41 mm. Zdá se, že byla spíše kulovitá než elipsoidní, ale velikostí byla úměrná stavbě diafyzy. Distální epifýza, jejíž šířka epikondylová je kritériem robusticity skeletu, je středně rozšířená. Hodnoty její epikondylové šířky (58—56 mm) leží při středu variability tohoto znaku. Trochlea, jejíž tangenta směřuje šikmo, je vzhledem k epikondylové šířce normálně proporční, jak dokládá epikondylo-trochleární index. Epikondylus medialis je malý, nízký. Relief pro úpony svalů je mírně vyznačen — přesto však modifikuje tvar horní poloviny diafyzy tak, že je laterálně jakoby vyklenutá. Fossa olecrani je hluboká, prostorná, vpravo větší než vlevo, perforace septa humeru je na obou kostech (L > R).

Rozměry a indexy kosti pažní (podle Martina a Sallera 1956)

	P	L
M 1 největší délka	293,0	—
M 2 celková délka	286,5	—
M 4a největší šířka epikondylová	58,0	56,0
M 5 největší průměr středu	15,0	19,0
M 6 nejmenší průměr středu	11,5	14,0
M 7 nejmenší obvod diafyzy	55,0	53,0
M 9 největší transversální průměr	41,0	—
M 11 šířka trochleární	37,0	36,5
index délkotloušťkový 7:1	18,7	—
index příčného řezu diafyzy 6:5	76,7	73,6
index trochleoepikondylární 11:4a	63,8	65,1

Kost vřetenní má pravý radius téměř intaktní, levý je bez epifýz. Obě kosti jsou drobné, se slabým úponovým reliefem. Největší i fyziologická délka pravého radia je při dolní hranici variability těchto znaků u Evropanů, nejmenší obvod diafýzy a délkotloušťkový index svědčí pro štíhlost a gracilitu této kosti. Zakřivení diafýzy je velmi slabé, tvar obrysu jejího příčného řezu je zhruba trojúhelníkový: crista interossea a tím transversální průměr středu diafýzy dobře vyvinut. Capitulum radii je nízké, gracilní a také distální epifýza je relativně úzká a gracilní. Relief pro úpony svalů je slabě vytvořen, tuberositas radii je však markantně vyvýšena; je uložena v prodloužení mezikostní hrany.

Rozměry a indexy kosti vřetenní (podle Martina a Sallera 1956)

	P	L
M 1 největší délka	204,0	—
M 2 fyziologická délka	197,4	—
M 3 nejmenší obvod	33,0	32,0
M 4 transversální průměr diafýzy	14,0	14,5
M 5 sagitální průměr diafýzy	10,0	10,0
index délkotloušťkový 3:1	16,1	—
index délkotloušťkový R3:R2	16,7	—
index příčného řezu diafýzy R5:R4	71,4	68,9
index zakřivení diafýzy	1,9	2,3

Kost loketní odpovídá svou stavbou kosti vřetenní. Obě jsou krátké a v diafýzách o něco silnější než radii. Diafýza obou je jen slabě zakřivená, nejmenší obvod je malý, diafýza na řezu má obrys přibližně trojúhelníkový, index řezu diafýzy činí R 73,3 — L 81,4 j, což jsou hodnoty spadající k dolním hranicím variability u moderních Evropanů. Měrem k proximální epifýze je diafýza transversálně značně oploštělá; tato platolenie je silnější na kosti levé než pravé, což je naopak než uvádí Olivier (1960). Hodnota indexu je však blízká průměru pro neolit (MARTIN—SALLER 1958). Proximální epifýza kosti loketní je drobná, olecranon nízký. Relief pro svalové úpony slabý.

Rozměry a indexy kosti loketní (podle Martina a Sallera 1956)

	P	L
M 3 obvod	3,1	3,5
M 11 dorsovolární průměr	11,0	11,0
M 12 transversální průměr	15,0	13,5
M 13 horní transversální průměr	13,5	12,0
M 14 horní dorsovolární průměr	17,0	15,5
index řezu diafýzy 11:12	73,3	81,4
index platolenie 13:14	79,4	77,4

Stav dochovalosti obou kostí pánevních znemožňuje metrické vyšetření; lze však určit stupeň a způsob vytvoření znaků důležitých pro stanovení pohlaví a věku. Stavba pravé kosti pánevní je gracilní, kost je drobná, relativně nízká a spíše širší. Sulcus praeauricularis je velmi dobře ohra-

ničen, je hlubší a užší, incisura ischiadica je široce rozevřena (V), angulus pubis tupý, arc compositus tvoří dvojistou křivku, os coxae nízké a široké, ala ossis ilii široké, nízké se slabým úponovým reliefem, corpus ossis ischii nízké, tuber ischiadicum nízký a drobný, crista iliaca velmi ploché „S“, fossa iliaca nízká, široká, fossa acetabuli poměrně malá, spona stydká nízká, horní rameno kosti stydké nápadně střechovitě. Relief facies symphyseos dosahuje stupně 2 — 3.

Kost stehenní je opět v epifýzách poškozená. Podle obvodu středu diafýzy byly oba femury slabé, pravý více než levý. Sagitální a transversální průměr středu diafýzy a index pilastricus prozrazují, že pravý femur má vytvořen pilastr a jeho stavba je tím masivnější než femur, který pilastr zcela postrádá. Diafýza je v horní třetině hyperplatymerní (pravá silněji než levá), při distální epifýze je konkávní, a to jak v planum popliteum, tak i v protilehlé facies dorsalis. Zakřivení diafýzy kosti stehenní je slabé, $R > L$. Trochanter minor je na obou kostech poměrně dobře vytvořen a jeho obrys v poloze epifýzy na fac. dors. zřetelně přesahuje mediální konturu epifýzy.

Rozměry a indexy kostí stehenní (podle Martina a Sallera 1956)

		P	L
M 6	sagitální průměr středu diafýzy	25,5	24,0
M 7	transversální průměr středu diafýzy	24,0	26,0
M 8	obvod středu diafýzy	75,0	78,0
M 9	horní transversální průměr diafýzy	31,0	30,0
M 10	horní sagitální průměr diafýzy	21,0	22,0
M 11	nejmenší dolní sagitální průměr diafýzy	22,0	21,0
M 12	dolní transversální průměr diafýzy	41,0	39,5
	index pilastricus 6:7	106,2	92,3
	index platymericus 10:9	67,7	73,3
	index popliteus 11:12	53,6	53,1

Absolutní i relativní rozměry češky (tj. výška, šířka, index) dokládají, že jde o kosti drobné, ale silné, jen o něco širší než jsou vysoké. Kloubní plocha má normální stavbu: její mediální část je menší než laterální, je mírně vyhloubená, kdežto laterální je zcela plochá.

Rozměry a indexy češky (podle Martina a Sallera 1956)

		P	L
M 1	největší výška češky	36,0	37,0
M 2	největší šířka češky	40,0	40,0
M 3	největší tloušťka češky	18,5	19,0
	index výškošířkový 1:2	90,0	92,5

Kost holenní má obě diafýzy štíhlé a lehké stavby. Jejich tvar na řezu vykazuje typ III (Hrdlička). V úrovni foramen nutricium jsou silně platyknemní, levá více než pravá. Crista anterior je na levé kosti výraznější a je více esovitě prohnutá než na kosti pravé. Také tuberositas tibiae je zde výraznější.

Rozměry a indexy kostí holenních (podle Martina a Sallera 1956)

	P	L
M 8a největší průměr diafýzy v úrovni foramen nutricium	31,0	34,0
M 9a transversální průměr diafýzy v úrovni foramen nutricium	19,0	19,0
index cnemicus 9a:8a	61,2	55,8

Kost lýtková je vzhledem k variabilitě délky kosti u Evropanů krátká. Délkotloušťkový index svědčí pro její středně robustní stavbu (index 10,7). Index středu diafýzy vykazuje nápadný stranový rozdíl ($R > L$), který je dobře patrný na příčném řezu diafýzy. Ta je totiž odlišným způsobem a odlišnou intenzitou žlábkovaná. Zakřivení diafýzy je v obou případech slabé, obě epifýzy jsou drobné.

Rozměry a indexy kosti lýtkové (podle Martina a Sallera 1956)

	P	L
M 1 největší délka	302,0	—
M 2 největší průměr středu	12,5	14,0
M 3 nejmenší průměr středu	11,0	10,0
M 4a nejmenší obvod	32,5	31,0
index příčného řezu středu diafýzy 3:2	88,0	71,4
index délkotloušťkový 4a:1	10,7	—

Kosti zánártní jsou nápadně drobné a gracilní. Méně poškozeny jsou pouze době kosti hlezenní, které svým rozvojem výškošřfkovým (index V-š) spadají do variability neolitiků (MARTIN—SALLER 1958). Také pravá kost patní je velmi drobná, jak svědčí její délka 65 mm.

Rozměry a indexy kosti hlezenní (podle Martina a Sallera 1956)

	P	L
M 1 délka kosti hlezenní	45,0	46,0
M 2 šířka kosti hlezenní	40,5	38,0
M 3 výška kosti hlezenní	25,0	24,0
index délkošřfkový 2:1	90,0	82,6
index délkovýšřfkový 3:1	55,8	52,2

Kosti metatarsální — vyjma I. — mají vzhledem k jejich délce velmi štíhlé diafýzy. Hlavičky a báze jsou však objemnější. Metatarsus I. je ve srovnání s ostatními robustnější.

Rozměry metatarzálních kostí (podle Martina a Sallera 1956)

	P	L
M 1 délka 1. metatarsu	52,0	53,0
M 2 délka 3. metatarsu	62,5	—
délka 4. metatarsu	61,0	—

Pohlaví a věk jedince. Při určování pohlaví na studovaném skeletu jsme postupovali především podle kolektivu autorů (1979). Přihlédli jsme však i k jiným vodítkům, tak jak to stav zachovalosti materiálu dovo-

val. To proto, že jde o individuum, které pro nedostatek stejnocenného srovnávacího materiálu musíme posuzovat izolovaně. Pokud jde o kosti pánevní, mohli jsme hodnotit celý komplex morfologických znaků (Kolektiv autorů 1979, 5, tab. 1) a podle návodu určit pohlaví a stupeň sexualisace. Kategorie sledovaných znaků byly tyto: sulc. praeauric. — 2, incisura isch, mj — 2, angulus pubis — 1, arc composé — 1, os coxae — 2, foramen obturatum — 2, corpus ossis isch. — 2, crista iliaca — 2, fossa iliaca — 1.

Pohlaví jedince je podle kostí pánevních přesvědčivě ženské. Stupeň sexualisace — 1,8 — je vysoký, tzn., že pánev je téměř hyperfemininní.

Vytvoření pohlavně diagnostických znaků na lebce

glabella	stupeň 0
arcus superciliares	—1
tubera front. a pariet.	—2
inclinatio frontis	0
proc. mastoides	—1
relief planum nuchae	—2
protub. acc. ext.	—2
proc. zygomat.	—1
os zygomat.	—2
ericta supramast.	—1
margo supraorbit a tvar orbit	—1
mandibula	—2
mentum	—1
angulus	—2
margo	—1

Jak z přehledu vyplývá nejsou všechny znaky vytvořeny jednoznačně ve prospěch pohlaví ženského; stupeň sexualisace však svědčí pro ženu (—1,25). Lebka sama je dále menší, má drobný obličej, mastoidy směřují dovnitř, větev dolní čelisti skloněná, nízká. Zubní oblouk eliptický. Uvedenou pohlavní diagnosu podporuje dále stavba celého postkranialního skeletu: kosti klíční, kost vřetenní, obvod diafýzy kosti stehenní, češka, kost hlezenná (OLIVIER 1960, NOVOTNÝ 1985). Přihlížíme-li tedy k celému komplexu znaků, náležel studovaný skelet ženě, která měla sekundární pohlavní znaky vytvořeny typicky pro ženy.

Také při stanovení věku jsme se řídili prací kolektivu autorů (1979). Stav sledovaných znaků byl tento:

1. relief facies symphysialis — fáze II.
2. struktura spongiosy hlavice femuru — st. 2
3. struktura spongiosy hlavice kosti pažní — st. 3
4. obliterace švů: v lamina ext. jsou všechny švy otevřené, švy endokranialní jsou ve stavu uzavírání
 sut. coronalis $I_1:2$ — $I_2:0$ — $I_3:1$
 sut. sagitalis $II_1:2$ — $II_2:1$ — $II_3:2$ — $II_4:0$
 sut. lambdoidea $III_1:0$ — $III_2:0$ — $III_3:0$

Průměrný stupeň obliterace je 0,57, což odpovídá fázi obliterace I.

5. osifikace: na fac. pelvina kosti křížové jsou patrné intervertebrální štěrby
6. stupeň abraze je značný a je v rozporu například s obliterací švů. Jde nejspíše o obraz funkčního stavu opotřebování zubů
7. Spondylotické změny na páteři jsme nezaznamenali, patologické změny na kloubních plochách neshledali.

Na podkladě uvedených kritérií věku jsme tzv. kombinovanou metodou došli k závěru, že žena, již studovaný skelet náležel, byla plně dospělá. (35,7), ve věku 30—40 let (adultus). Výška těla stanovená na podkladě délky ramenní, vřetenní a lýtkové dosáhla podle Manouvriera (1892) 151,1 cm, podle Bacha 156,5 cm. Je to postava podstřední.

Závěry

Na základě rozboru dosud známých hrobů z období kultury s lineární keramikou můžeme konstatovat, že v této době existoval kostrový rítus. Mrtví byli pochováni většinou ve skrčené poloze s různou orientací. Přídavné předměty zastupuje keramika, kamenné nástroje, šperk atd. Kromě jednotlivých hrobů máme důkazy o hrobech i s více kostrami. Žárový rítus z nejstaršího období neolitu na Moravě nemáme prozatím spolehlivě prokázán a zmínka J. Skutíla o žárovém pohřbu z Vedrovic je nanejvýše problematická (SKUTIL 1941, 29). Prozatím zaznamenáváme z Moravy hroby z 26 lokalit s cca 70 pohřbenými jedinci buď v jednotlivých hrobech, nebo ve dvou dvojhrobech (Blučina, Vedrovice) a jednom trojhrobu (Blučina). Dále jsou to nálezy ze sídlištních objektů, kde dokonce jsou uváděny části čtyř jedinců v sídlištním objektu (Brno-Komín) a tři jedinců ze sídlištní jámy prozkoumané poblíž Mikulova.

Stejnocenný antropologický materiál, který máme k dispozici pro srovnání dosažených výsledků, představuje lebka z Rybníků (STLOUKAL 1960). Jak autor uvádí, jde o lebku... „výrazně mediterránního typu“ a jak lze z metrické charakteristiky postřehnout — s harmonicky vytvořenou mozkovnou a obličejem.

Náš nález z Těšetic-Kyjovic je od tohoto typu značně vzdálen. Zatímco je lebka z Rybníků dlouhá, úzká a středně vysoká, lebka z Těšetic je v absolutní délce kratší, nápadně širší a nižší. Uvedené rozdíly jsou výraznější v indexech vyjadřujících všeobecný tvar mozkovny: u lebky z Rybníků jde o vyslovenou dolichokranii provázenou eurymetopii (index 70,8) a oblým týlem, ilustrovanou obrysem vejčitého tvaru. Naše mozkovna je slabě brachykránní (tendence k mesokranii), metriometopní s tendencí k eurymetopii, s klenutým týlem, v obrysu pentagonální. Zjištěný rozdíl je nápadný a je patrně odrazem jiné variability. Dokládá to i zcela jiný výškový rozvoj obou lebek, odlišná stavba temene a týlu. U našeho nálezu se prosazuje brachykránní element spojený s charakteristickou tapeinokranii.

Také v obličejovém skeletu nutno konstatovat nápadné rozdíly: u lebky z Rybníků dominuje velký rozvoj výškový, celkový i v jednotlivostech, u lebky z Těšetic naopak — výšky malé spojené s poněkud větším roz-

vojem šířkovým. Proto euryprosopie a tendence k euryenii, mesokonchie a mesorrhinie s tendencí k rozšíření.

Brachykránní element je v nejstarším období našeho neolitu ojedinělým jevem. Také Chochol uvádí, že krátké a nižší ani úzké formy lebek se nevyskytly (CHOCHOL 1964, 33). Až v pozdějších obdobích neolitu je zaznamenal na Moravě Jelínek a Lorencová (JELÍNEK 1964; LORENCOVÁ 1972; 1975—1976).

L I T E R A T U R A

- BACH, A. 1965: Neolithische Populationen. Weimar Monographien zur Ur- und Frühgeschichte. Weimar.
- BACH, H. 1965: Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen weiblicher Skelette, *Anthrop. Ang.* 29, 12—21.
- ČERVINKA, I. L. 1908: Moravské starožitnosti II. O pokolení skrčených koster na Moravě. Kojetín na Hané.
- DEZORT, J. 1963: Neolitické hroby s volutovou keramikou z Blučiny, *Sborník II. Františku Vildomcovi k pětaosmdesátinám*, Brno, 10—11, 108—109.
- GROSS, V. 1933: O nejstarších pravěkých hrobech v okrese ivančickém, *Ročenka městského musea v Ivančicích*, 5—6.
- CHOCHOL, J. 1964: Antropologické materiály z nových výzkumů neolitu a doby bronzové v Čechách, *Crania bohemica* 1. Praha.
- JÁŠKOVÁ, M. 1970: Neolitické sídliště ve Viničné-Lýskách (okr. Přerov), *PV AÚB*, 9.
- JÁŠKOVÁ, M. 1972: Neolitické osídlení v Přerově-Předmostí (okr. Přerov), *PV AÚB*, 28.
- JELÍNEK, J. 1964: Anthropologie der jüngeren Steinzeit in Mähren, *Anthropos* 16, Brno.
- KAUFMAN, J. 1954: Nové nálezy v Rybníčkách u Moravského Krumlova, *AR VI-1*, 12—14.
- KAZDOVÁ, E.—LORENCOVÁ, A. 1985: Společný hrob tří jedinců s vypíchanou keramikou z Těšetic-Kyjovic, okr. Znojmo, *SPFFBU E* 30, 7—22.
- KOLEKTIV AUT. 1979: Empfehlungen für die Alters- und Geschlechtsdiagnose am Skellet, *Homo* 30—2, 1—32.
- LORENCOVÁ, A. 1972: Neolitický kostrový nález z Držovic, *Skripta medica* 45, 339—341.
- LORENCOVÁ, A. 1975—1976: Pozůstatky lidských koster z neolitického sídliště v Těšeticích-Kyjovicích, *SPFFBU E* 20—21, 195—197.
- MANOUVRIER, L. 1892: La détermination de la taille d'après les grands os des membres, *Revue mensuelle de „L'école d'Anthropologie de Paris“*, 227—233.
- MARTIN, R.—SALLER, K. 1956—1964: *Lehrbuch der Anthropologie*. Stuttgart.
- NOVOTNÝ, V. 1985: Determination of sex from the talus and calcaneus, *Scripta medica* 58, 437.
- OLIVIER, G. 1960: *Anthropologie pratique*, Paris.
- ONDRUŠ, V. 1972: Dětské pohřby na neolitickém sídlišti ve Vedrovicích, *ČMM LVII*, 27—36.
- ONDRUŠ, V. 1975—1976: Neolitické dílny z Vedrovic-Zábrdovic, *SPFFBU E* 20—21, 133—139.
- PODBORSKÝ, V.—VILDOMEČ, V. 1972: *Pravěk Znojemska*. Brno.
- SKUTIL, J. 1941: Linearkeramische Gräber in Mähren, *WPZ XXVIII*, 21—37.
- STEKLÁ, M. 1956: Pohřby lidu s volutovou a vypíchanou keramikou, *AR VIII-5*, 697—723.

- STLOUKAL, M. 1960: Neolitická lebka z Rybníků u Moravského Krumlova, PV AÜB, 21—24.
- STLOUKAL, M. 1974: Erwägungen zur Anthropologie der mährischen Vorzeit vom Neolithikum bis zur Bronzezeit. Stuttgart, 414—429.
- TICHÝ, R. 1960: K volutovým hrobům z Rybníků u Mor. Krumlova, PV AÜB, 20—21.
- TICHÝ, R. 1962: Osídlení s volutovou keramikou na Moravě, PA LIII-2, 245—305.
- UNGER, J. 1971: Nález tří dětských hrobů s volutovou keramikou u Mikulova (okr. Břeclav), PV AÜB, 12.
- UNGER, J. 1974: Pohřby lidu s keramikou volutovou u Mikulova, okr. Břeclav, AR XXVI-1, 54—56, 107—108.

KÖRPERGRAB H 11 DER KULTUR MIT LINEARBANDKERAMIK VON DER NEOLITHISCHEN SIEDLUNG BEI TĚŠETICE-KYJOVICE, BEZ. ZNOJMO

Bei der Terraingrabung im Sektor A1 wurde im Jahre 1986 in den Quadraten 10c, 11c ein Körpergrab gefunden, in dem der Verstorbene in Hockerlage auf der linken Seite mit dem Kopf in WN, dem Gesicht in NO und den stark angehockten unter Extremitäten in O-S — Richtung beigesetzt war.

Die Grabgrube zeichnete sich nach der Abnahme der hangenden Schicht als ein ovales Gebilde ab und im Hinblick zu dem Lössliegenden äusserte sie sich als ein dunkelgrauer Fleck. Nach der detaillierten Präparierung des Skelettes stellte man ein bestattetes Individuum in Hockerlage fest, das bei sich einen kompletten Mahlstein hatte und in seiner unmittelbaren Nähe einige keramische Fragmente mit charakteristischer Verzierung, die der Kultur mit Linearbandkeramik entspricht. Der Mahlstein lag im Grab nahe der linken Hand, im Abschnitt zwischen dem Handgelenk und dem Ellbogen (Taf. V:2, VI:2) und im Grab war er so deponiert, dass er knapp neben dem Skelett auf der Kante der längeren Seite stand.

Nach der Bestimmung von A. Lorencová gehört der Hocker einer Frau. Es ist dies vorläufig der erste Grabfund aus dem ältesten Abschnitt des Neolithikums auf der erforschten Lokalität und ausser einigen Bestattungen aus dem Abschnitt der Kultur mit Stichbandkeramik und der mährischen bemalten Keramik gewährt er uns einen weiteren Beleg, dass wir auch auf dieser Lokalität mit der ältesten neolithischen Besiedlung und vielleicht auch mit weiteren Gräbern rechnen müssen.

Wie das Verhältnis des Grabes dem unweit gefundenen Bau mit Pfostenkonstruktion gewesen ist, lässt sich vorläufig verlässlich nicht entscheiden. Vielleicht wird und einige Zusammenhänge die Untersuchung des Sektors A2 näher klären können, welcher sich in unmittelbarer Nähe des beschriebenen Grabes befindet. Die archäologische Erforschung auf dieser Fläche wird im Jahre 1988 vorgenommen werden.

Das Frauengrab aus Těšetice erweitert die Zahl von Grabfunden aus dem ältesten Neolithikum in Mähren, von wo wir, ausser dem erforschten Gräberfeld in Vedrovice, nur Einzelgräber kennen.